
HET SCHOOLVAK NEDERLANDS ONDERZOCHT

Mariëtte Hoogeveen & Helge Bonset

Onze presentatie betrof het door ons geschreven en onder bovenstaande naam in 1998 verschenen boek. *Het schoolvak Nederlands onderzocht* is een inventarisatie van onderzoek naar onderwijs Nederlands als eerste en tweede taal in Nederland en Vlaanderen. Het vormt een actualisering en uitbreiding van Janssen & Bonset (1987). De inventarisatie heeft betrekking op het tijdvak 1969-1997, op onderwijs Nederlands aan 12-18-jarigen, en op empirisch onderzoek, dat wil zeggen onderzoek waarin de praktijk van het onderwijs Nederlands bestudeerd wordt via observatie of bevraging van betrokkenen bij die praktijk. (Publicaties puur 'vanachter de schrijftafel' zijn dus buiten beschouwing gebleven).

1 AANPAK EN OPBOUW VAN DE INVENTARISATIE

Het beschreven onderzoek wordt in ons boek onderverdeeld in *domeinen*, die corresponderen met de hoofdstukken:

- (1) Onderzoek naar literatuuronderwijs;
- (2) Onderzoek naar leesonderwijs;
- (3) Onderzoek naar schrijfonderwijs;
- (4) Onderzoek naar onderwijs in mondelinge taalvaardigheid;
- (5) Onderzoek naar onderwijs in taalbeschouwing en argumentatie;
- (6) Domeinoverschrijvend onderzoek;
- (7) Onderzoek naar onderwijs Nederlands als tweede taal.

Binnen deze domeinen is het onderzoek onderverdeeld in *soorten*; hiermee corresponderen de paragrafen binnen de hoofdstukken:

- (1) Onderzoek naar doelstellingen
- (2) Onderzoek naar de beginsituatie van de leerling
- (3) Onderzoek naar onderwijsleermateriaal
- (4) Onderzoek naar onderwijsleeractiviteiten
 - (4.1) Descriptief onderzoek
 - (4.2) Construerend onderzoek
 - (4.3) Effectonderzoek
- (5) Instrumentatie- en evaluatieonderzoek
 - (5.1) Beoordelingsinstrumenten
 - (5.2) Onderzoek naar prestaties

Een voorbeeld: het hoofdstuk *Onderzoek naar literatuuronderwijs* opent, na een inleiding, met de paragraaf *Onderzoek naar doelstellingen* (van het literatuuronderwijs). De soorten onderzoek kunnen kort worden omschreven als volgt:

- (1) *Onderzoek naar doelstellingen* draait om de vraag wat gewenste doelstellingen zijn voor een bepaald domein; antwoorden op deze vraag worden ontlokt aan relevante respondenten.
- (2) *Onderzoek naar de beginsituatie* gaat na welke attitudes en gedrag leerlingen hebben ten opzichte van een bepaald domein (bijvoorbeeld: onderzoek naar leesgedrag). Ook kan het nagaan welke systematische verschillen in beginkennis en -vaardigheid met betrekking tot een bepaald domein zijn te constateren bij leerlingen (waarin onderscheiden 'goede' en 'zwakke' lezers zich van elkaar?)
- (3) *Onderzoek naar onderwijsleermateriaal* betreft systematische analyses en beoordelingen van methoden of ander onderwijsleermateriaal.
- (4) *Onderzoek naar onderwijsleeractiviteiten* bestaat uit drie typen.
 - (4.1) *Descriptief onderzoek* beschrijft de gang van zaken in het onderwijs in een bepaald domein: welke didactische aanpakken worden gehanteerd? hoe besteden leraren en leerlingen de tijd? welke problemen ervaren leraren en leerlingen?
 - (4.2) *Construerend onderzoek* richt zich op het ontwikkelen en beproeven van nieuwe didactische aanpakken in de lespraktijk.
 - (4.3) *Voor effectonderzoek* geldt hetzelfde; het accent ligt daar echter niet op ontwikkeling maar op effectmeting van de ontwikkelde aanpak, waarbij het vooral gaat om het effect op de leerprestaties van de leerlingen.
- (5) *Instrumentatie-onderzoek* is gericht op het ontwikkelen en beproeven van beoordelingsinstrumenten. (Het Nederlandse Instituut voor Toetsontwikkeling (Cito) heeft hier zijn hoofdtaak).
Evaluatie-onderzoek gaat na in hoeverre op grote, meestal landelijke schaal bepaalde gewenste doelstellingen worden bereikt. De recente peilingsonderzoeken in Nederland en Vlaanderen vormen hiervan het duidelijkste voorbeeld.

2 ENKELE UITKOMSTEN

In het vervolg van onze presentatie hebben we enkele uitkomsten voorgesteld, eerst vanuit kwantitatief perspectief, daarna vanuit kwalitatief perspectief. Vanwege de beperkte plaatsruimte geven we hier alleen de kwantitatieve uitkomsten weer.

De verdeling van het onderzoek over de diverse domeinen en op een aantal andere punten, valt af te lezen uit tabel 1.

TABEL 1: *Verdeling van het onderzoek over de verschillende domeinen*

DOMEINEN	TOTAAL	NIEUW	J & B	NEDERL.	VLAAMS
Literatuur	50	45	5	44	6
Lezen	71	47	24	66	5
Schrijven	75	63	12	69	6
Mondelinge taalvaardigheid	30	22	8	38	2
Taalbeschouwing/argumentatie	23	17	6	21	2
Domeinoverschrijdend	19	13	6	18	1
NT2	36	36	-	31	5
TOTAAL	304	243	61	277	27

Het schoolvak Nederlands onderzocht bevat in totaal 304 onderzoeken (zie linker verticale kolom). Het meeste onderzoek is gedaan naar onderwijs in literatuur, lezen en schrijven: 'geletterdheid' lijkt centraal te staan in het onderzoek. En dit dan vanuit NT1-perspectief, want naar NT2-onderwijs is relatief weinig onderzoek gedaan (waarbij wel bedacht moet worden dat dit onderzoek ook pas laat op gang is gekomen: in Nederland vanaf 1982, in Vlaanderen vanaf 1989).

Tussen 1986 en 1997 is veel meer empirisch onderzoek naar onderwijs Nederlands gedaan dan van 1969 tot 1986 (zie tweede en derde verticale kolom): 61 onderzoeken werden ook al beschreven in Janssen & Bonset 1986 (J & B); 243 zijn nieuw. Wanneer we van die 243 het NT2- en Vlaams onderzoek aftrekken (immers nog niet betrokken in J & B), blijft het verschil groot: 61 tegen 185.

Uit de laatste twee verticale kolommen blijkt dat in Nederland tienmaal zoveel empirisch onderzoek naar onderwijs Nederlands is verricht als in Vlaanderen. Daarbij moet bedacht worden dat het onderzoek in Vlaanderen later op gang kwam: het eerste dateert uit 1979.

De verdeling van het onderzoek over de verschillende soorten is te zien in tabel 2.

TABEL 2: *Verdeling van het onderzoek over de verschillende soorten*

SOORTEN ONDERZOEK	LIT	LEZ	SCHR	MOND	TBSCH/ARG	NT2	TOT
Doelstellingen	5	8	9	4	4	-	30
Beginsituatie	11	13	8	3	2	1	38
Onderwijsleermateriaal	4	3	2	1	2	4	16
Onderwijsleeractiviteiten							
(1) Descriptief	23	15	14	12	11	13	88
(2) Construerend	1	-	3	-	1	-	5
(3) Effect	3	6	9	-	1	3	22
Instrumentatie	2	16	9	6	-	5	50
Evaluatie	1	10	9	4	2	10	36
TOTAAL	50	71	75	30	23	36	285

Enkele opvallende punten:

- (1) In alle domeinen van het vak is het meeste onderzoek verricht naar *onderwijsleeractiviteiten*, van *descriptieve* aard. We zijn dus zo langzamerhand behoorlijk op de hoogte van hoe het onderwijs Nederlands er in de dagelijkse praktijk uitziet. Via bevraging van leraren weten we bovendien dat er flinke verschillen zijn tussen wat zij aan ideeën en idealen hebben en wat ze doen in de dagelijkse lespraktijk, en dat ze zich daar terdege van bewust zijn. De kloof tussen retoriek en praktijk van het onderwerp Nederlands is nog even levensgroot aanwezig als zij geschetst werd in Janssen & Bonset (1987). Het descriptieve onderzoek bevat echter ook een aantal gevalsstudies naar bijzondere lespraktijken, die laten zien dat vernieuwing ook binnen de huidige randvoorwaarden wel degelijk mogelijk is.
- (2) Goede tweede op de ranglijst is *instrumentatie-onderzoek*, vooral verricht ten behoeve van de Nederlandse examenonderdelen lees- en schrijfvaardigheid.
- (3) Daarna volgen *beginsituatie-onderzoek*, *evaluatie-onderzoek* en *doelstellingenonderzoek*. *Beginsituatie-onderzoek* is vooral gedaan naar het leesgedrag en de leesmotivatie van leerlingen. *Evaluatie-onderzoek* vooral naar prestaties van leerlingen op het gebied van lezen, schrijven en NT2. *Doelstellingenonderzoek* is wat meer gespreid over de domeinen, maar komt toch het meest voor bij lezen en schrijven. Wonderlijke zaak is het totaal ontbreken van *doelstellingenonderzoek* naar NT2-onderwijs: juist hier lijkt het toch gewenst de meningen van relevante respondentengroepen te peilen.
- (4) Hekkensluiters zijn *effectonderzoek*, *onderzoek naar onderwijsleermateriaal* en vooral *construerend onderzoek*. Dit betekent dat verhoudingsgewijs verreweg het minste onderzoek wordt gedaan naar de ontwikkeling, beproeving en effectmeting van nieuwe didactische aanpakken en materialen. Terwijl deze nu juist bij uitstek in staat zijn om de gesignaleerde kloof tussen retoriek en praktijk in het onderwijs Nederlands te helpen overbruggen, en aldus dat onderwijs te innoveren. Evenals Janssen & Bonset (1987) hebben wij dan ook opgeroepen tot veel meer vervolgonderzoek specifiek voor deze drie soorten.

LITERATUUR

- Hoogeveen, M. & H. Bonset: *Het schoolvak Nederlands onderzocht*. Leuven/Apeldoorn: Garant, 1998.
- Janssen, T. & H. Bonset: *Empirisch onderzoek van het voortgezet moedertaalonderwijs*. Enschede: SLO, 1987.